

UUSI SUOMENKIELINEN KOKONAISESITYS MAAILMAN KIELISTÄ

Jaakko Anhava *Maailman kielet ja kielikunnat*. [Helsinki]: Gaudeamus, 1998. 289 s. ISBN 951-662-734-X.

Jaakko Anhavan maailman kieliä esittelevä kirja on kaikin puolin onnistunut lähde-teos ja miellyttävä lukukokemus. Edeltäjästään (Joki 1966) se eroaa ennen muuta siinä, että Euraasian ulkopuolisia kieliä on pyritty käsittelemään laajemmin, painopisteen pysyessä silti Suomesta katsottuna läheisissä kielissä. Tarkallakaan lukemisella kirjasta ei löydy kuin vähäisiä puutteita, mutta niitä on arvostelijan joka tapauksessa ruotiminen. Tästä arvostelusta on käsillä olevan suppeahkon painoversion ohessa olemassa laajempi verkkoversio osoitteessa <http://www.helsinki.fi/~tasalmin/vir104.html> aiheesta kiinnostuneiden tutustuttavaksi.

Kirjan kolme ensimmäistä lukua käsittelee kielen syntyä ja määritelmää, kielitypologiaa ja kielisukulaisuutta. Niitä seuraa kirjan pääosa, kahdeksan tietyn maantieteellisen alueen kieliä koskevaa lukua sekä pidgin- ja kreolikielille omistettu luku, eli yhteensä 175 sivua maailman kielten luettelointia ja kommentointia. Näiden luonnollisten puhuttujen kielten osuutta täydentävät viittomakielten ja keinotekkoisten apukielten lyhyet luvut. Niiden jälkeen on vielä kaksi varsinaista lukua: ensimmäinen, nimeltään »Omnikomparativismi», käsittelee uusimpia etäsukulaisuushypoteeseja ja niiden kyseenalaista metodologiaa ja toinen, »Kielellinen ekokatastrofi», pohtii kielten uhanalaisuutta ja sukupuuttoa. Kirjan täydentävät termistö, katsaus valtioiden kielioloihin, kirjallisuusluettelo ja hakemisto.

Jos tavoitteena olisi maailman kielten

tasapuolinen käsittely 175 sivussa, jokaiselle sivulle pitäisi ahtaa reilusti yli 30 kieltä tai useampiakin, kun lukijakunnalle läheisille kielille halutaan ymmärrettävästi antaa enemmän tilaa. Kaikkia maailman kieliä ei siis saa mahdutettua rajalliseen tilaan, mutta tasapuolisuuteen pyrkivän teoksen tavoitteeksi voisi silti asettaa kaikkien lähisukukieliyryhmien, siis sen tasoisten yksiköiden kuin itämerensuomalaiset tai germaaniset kielet, lyhyen esittelyn. Näin Anhava ei ole menetellyt, vaan hän antaa kullekin kielikunnalle suurin piirtein saman verran tilaa riippumatta kielikunnan koosta ja hajanaisuudesta. Väistämätön seuraus tästä on, että suurimpien ulkoeurooppalaisten kielikuntien kielten käsittely jää perin pinnalliseksi. Esimerkiksi Taiwanin parikymmentä austronesialaista kieltä saavat yhden kielikunnan luokittelua koskevan hypoteesin nojalla osakseen kolme alalukua ja tarkan luetteloinnin (s. 179–180), kun taas muut saman kielikunnan kielet saavat tyytyä alle neljään sivuun (s. 180–184), vaikka niitä on liki tuhat. Samassa asemassa on nigeriläis-kongolaisten kielten olete-tuista haaroista kaksi, kwa-kielet (s. 128) ja benuelais-kongolaiset kielet (s. 129), sillä ne sisältävät suuren määrän kieliä ja lukuisia toisilleen korkeintaan kaukaista sukua olevia kieliryhmiä, joten niiden tarkempi erittely olisi ollut tervetullutta. Monet Oseanian ja Afrikan kielistä mainitaan valtioiden kieliolojen katsauksessa, mutta ei itse tekstissä, joten niiden sukulaisuussuhteista ei tule selkoa. Tällainen ylitiötaksonomistinen käytäntö ei sovellu yleistietoa välittävään

▷

teokseen, ja Anhava on toisaalla lipsunutkin tästä periaatteesta, kun romaaniset kielet ovat saaneet samantasaisen alaluvun kuin itaaliset kielet, vaikka ovat historiallisesti yhden itaalisen kielihaaran yhden kielen jatkajia, eikä itaalinen haara siis suinkaan ole sammunut (s. 64, 67). Turhalta vaikuttaa ala-alalukuihin turvautuminen vain kerran, indoiranilaisten kielten osuudessa, koska yhtä hyvin tulisi toimeen ilman niitäkin, tai sitten kolmea indoiranilaisten kielten ryhmää voisi käsitellä omissa alaluvuissaan niiden yhteenkuuluvuutta lyhyesti kommentoiden.

Muuten jäsentely on johdonmukaista: kielikunnaksi katsotulla yksiköllä on oma lukunsa ja kielikunnan kullakin haaralla alalukunsa, paitsi kaukaisimpien kieliryhmien kohdalla, joista osa mainitaan vain nimeltä. Maanosien kielikuntajaot ovat tosin hieman epäsuhtaiset, sillä Amerikan ja Uuden-Guinean osalta kriteerit ovat tiukat, mutta Afrikassa ja Australiassa löysät, mikä sinänsä vastaa lainattujen lähteiden kantaa. Amerikkalaisten kielten sukulaisuussuhteiden selvittäminen on hyvinkin pidemmällä kuin afrikkalaisten tai australialaisten, ja tästä pikemmin kuin päinvastaisesta asiain-tilasta johtuu se, että kielikunniksi määriteltäviä yksiköitä on Amerikassa niin paljon (s. 25).

Anhava mainitsee kielten lukumääräksi viisituhatta (s. 7), mikä on alakanttiin, sillä todellinen lukema on hänenkin noudattamillaan kriteereillä lähempänä kuuttatuhatta, ja tämä lukema mainitaankin myöhemmin (s. 228). Kielten määrittelyssä Anhava on tosin hieman epäjohdonmukainen, sillä vaikka hän oikein toteaaakin esimerkiksi saamen ja kiinan olevan monesta kielestä koostuvia ryhmiä, muita vastaavia tapauksia hän saattaa käsitellä yhtenä kielenä. Monissa kohdin toistuu vanha tarina kielen ja murteen rajanvedon perimmäisestä mahdottomuudesta, esimerkiksi »useis-

sa tapauksissa on ehdonvallan asia, onko kyse eri kielistä vai saman kielen voimakkaasti poikkeavista murteista» (s. 129). Mutta jos ollaan tarkkoja, niin voimakkaasti poikkeavia murteita ei voi olla olemassa: saman kielen murteet muistuttavat toisiaan suuresti, ja jos näin ei ole asian laita, niin sitten kysymys lieneekin eri kielistä. Tutkimusperinteen taakka, kirjalliset traditiot ja muut kielenulkoiset seikat ovat olleet vaikuttamassa siihen, että vanhastaan on nimetty murteiksi sellaisia kielimuotoja, jotka ovat varsin kaukana muista saman kielen murteista, siis pikemminkin saman kieliryhmän kielistä. Kun tällaiset näennäiset rajatapaukset ratkaistaan johdonmukaisesti, jää jäljelle yllättävän vähän todella ongelmallisia alueita.

Tarpeetonta on ilmaista asia esimerkiksi niin, että mordvan kahden »murteen» (lainausmerkit Anhavan) puhujat eivät ymmärrä toisiaan (s. 48), kun voi yhtä hyvin selvästi sanoa, että mordvalaisia kieliä on aikaisemmin virheellisesti pidetty saman kielen murteina, tai että friisi »jakautuu kolmeen päämurreryhmään» (s. 59) tai italian »alueelliset muunnokset poikkeavat toisistaan vahvasti» (s. 248). Etnisen identiteetin arviointeja ei pitäisi kielten määrittelyyn sotkea, jos kohta esimerkiksi pohjois- ja itähantin puhujilla lienee vähemmän keskinäisen yhteenkuuluvuuden tunnetta kuin vaikkapa saamelaisilla (s. 52).

Usein toistettu väite, että puhtaasti kielitieteellisin kriteerein mannerskandinaavisia kielimuotoja tulisi pitää yhtenä kielenä (s. 12, 62), on suureksi osaksi myytti sekin, sillä pikemmin on kysymys kokemuksen tuomasta passiivisesta monikielisyudesta kuin välittömästä keskinäisestä ymmärrettävyydestä. Itäslaavilaisten kielten läheisyyttä liioitellaan myös suotta, sillä kyseessä on lähinnä ukrainan ja valkovenäjän puhujien kaksikielisyys eikä kielten suora ymmärrettävyys (s. 79). Turkkiilaisten kiel-

ten mainitaan muistuttavan toisiaan suuresti, mutta tosiasiasa kielirajat ovat aivan riittävän selkeitä viemään pohjan keskinäiseltä ymmärrettävyydeltä ja yhteisen kirjallisen normin luomiselta (s. 142).

Vastoin Anhavan näkemystä (s. 13) rajattomat kielelliset jatkumot ovat maailmassa harvinaisia, ja vaikka esimerkiksi indoarjalaisten kielten alue on tavattoman monimuotoinen (s. 101), kielten tunnistaminen ja rajaaminen on kuitenkin mahdollista. Samoin vain harvojen eikä suinkaan lähes kaikkien saamelaisten kielten välillä on siirtymämurteistoksi katsottava kielialue, ja niissäkin tapauksissa, joissa siirtymämurteistosta voidaan puhua, on löydettävissä perusteet kielirajan määrittämiselle (s. 46). Eteläslaavilaisella alueella tuskin on murteita, joista olisi vaikea sanoa, ovatko ne sloveenia vai serbokroattia tai serbokroattia vai makedoniaa, joten murrejatkumon portaattomuus on sielläkin suhteellista (s. 82).

On kyseenalaista, kuinka hyödyllistä on verrata kielten syntyä eliölajien muodostumiseen. Anhavan mainitsemaa olennaista eroa ei tosin ole olemassa, vaan samalla tavalla kuin kielialueen sisäiset kontaktit estävät murteita loitontumasta, pitävät geenivirrat eliölajia yhtenäisenä, ja kun murteet ovat jakaantuneet kieliksi, ero on yhtä lopullinen kuin lajien muodostuessa eikä kielialue enää yhtenäisty kuin kielten sukupuuton kautta (s. 30). Sellaiset väitteet, että aikaisempi kieli olisi muuttunut murteeksi, esimerkiksi »Skotlannin ja Englannin unionista lähtien skotti on ollut murteen asemassa» (s. 59) ja »[Espanjan] alueelliset kielet leon, asturia ja aragonia syrjäytyivät murteen asemaan» (s. 67), tarkoittavat kirjakieliperinteitä eivätkä itse kieliä, vaikka seurausena oman kirjakielen menetyksestä tietysti usein on valtakielen kuten englannin ja espanjan mukauttava ja sulauttava vaikutus.

Kirjakielten sekoittaminen puhuttuihin kieliin on tuonut erityisen paljon hämääntä kielten määrittelyyn. On totta, että kirjoitetusta kielestä voi heijastua vaikutusta puhuttuun kieleen, mutta se ei muuta sitä seikkaa, että puhuttu kieli on tai sen ainakin pitäisi olla kielentutkimuksen perusta ja lähtökohta. Esimerkiksi Söderholm (1998: 571) muuten ansiokkaassa kirjoituksessaan korostaa liikaa kirjakielen merkitystä siinä, pidetäänkö kielimuotoja kielinä vai murteina; kyllä saame on ollut jakaantuneena erillisiin kieliin jo kauan ennen kirjakielten kehittymistä. Siitä Anhavan lausumasta, että »murteita yhdistävä karjalan kirjakieli kuitenkin jäi kehittymättä ja murteiden erillinen luonne on pysynyt voimakkaana» (s. 41), voi päinvastoin päätellä, että kysymyksessä ovat eri kielet eikä niille siksi yhteinen kirjakielikään ole luontunut.

Hollannin ja saksan rajaa tai pikemmin rajoja eivät siis määrää kirjakielten käyttöalueet, vaan puhutut kielimuodot, ja kielten luokittelun kannalta on samantekevää, onko olemassa erikseen hindin ja urdun kirjakieli, koska ne pohjautuvat kiistattomasti samaan kieleen, siis puhuttuun kieleen. Ei ole harvinaista, että kirjakielten käyttöalueet eivät vastaa todellisia kielellisiä rajoja. Esimerkiksi puhuttaessa galician kielen eriytymisestä portugalista tarkoitetaan uuden kirjakielen ottamista käyttöön eikä kielirajan syntymistä Portugalin ja Espanjan välille (s. 68). Samaan tapaan eroavat makedonia ja bulgaria; toisin sanoen kielellinen raja on olemassa, mutta se ei seuraa valtioiden rajaa, joka kylläkin määrää sen, mitä kirjakieltä käytetään ja miksi kieltä nimitetään (s. 82, 83). Tadžikin ja persian suhde on olennaisesti samanlainen, eli kyse on pikemmin kirjakielimuodon käytön kuin puhutun kielen perusteella rajatusta alueesta (s. 94). Erikoistapaus on vielä serbokroatti; sitä tulee edelleen tarkastella puhuttujen murteiden kannalta, ja antaa val-

tioiden edistää niiden pohjalta kehitettyjä kirjakieliä miten ja millä nimillä tahtovat (s. 83).

Oikeaan osunutta kritiikkiä saa osakseen se lähinnä muunkielinen käytäntö, että kieliksi nimitetään vain niitä kieliä, joilla on kirjakieli, ja muita kutsutaan murteiksi ilman, että ne olisivat minkään kielen murteita (s. 14).

On lukuisia tapauksia, joissa olisi ollut mahdollista rajata kieliä toisella tavalla sekä mainita tekstissä useampia kieliä, mutta niitä ei tilan puutteen vuoksi luetella tässä, vaan arvostelun verkkoversiossa.

Jotta uralilaisia kieliä käsittelevän luvun jäsentelyssä päästäisiin samantasoisiin lähisukuisten kielten yksiköihin, alaluvuista kaksi pitäisi korvata useammalla, nimittäin volgalaiset kielet mordvalla ja marilla ja ugrilaiset kielet unkarilla, mansilla ja hantilla. Tämä ei tarkoita, että esimerkiksi nimitys »volgalaiset kielet» pitäisi hylätä (s. 48), vaan sitä sopii hyvin viljellä kyseisten kielten yhteyksiä selvittävässä tutkimuksissa.

Tietyn uralilaisten kielten sukupuumallin kritiikki ei tarkoita sukupuumallin arvostelua yleensä, eivätkä sukupuun ja alkukodin käsitteet liity mihinkään vaellusteoriaan vaan kuvaavat yksinkertaisesti kantakielen jakaantumista ja vanhinta puhuma-aluetta (s. 32). Häkkisen (1983) kritiikki kohdistuu uralilaisten kielten perinteiseen binaariseen sukupuuhun, joka sisältää sellaisia erittäin hatarin perustein oletettuja kantakieliä kuin suomalais-ugrilainen, suomalais-permiläinen, suomalais-volgalainen, suomalais-saamelainen, volgalainen, ugrilainen ja obin-ugrilainen, mutta ei hänen suosittelmansa »pensas» ole graafisena esityksenä muuta kuin monihaarainen puu (s. 33). Alkukodin suppeudesta tai laajuudesta puhuminen on harhaanjohtavaa, sillä kysymys on vain siitä, kuinka kauan sitten suppeasta on päädytty laajaan kielialueeseen, ja uralilaisten kielten kohdalla on tärkeää pitää mielessä,

ettei ole mitään paleolingvististä perustetta olettaa kantakielen puhujien harjoittaneen »arktista pyyntikulttuuria», vaan todennäköistä on alkukodin sijainti eteläisillä metsäseuduilla (s. 34, 44). Samassa kapaleessa esiintyvät väitteet siitä, että yhtäältä uralilaiset kielet ovat alkaneet erota kauan sitten ja toisaalta niiden poikkeavat edustukset ovat myöhäistä perua, eivät voi pitää yhtä aikaa paikkaansa (s. 35).

Käsitys samojedikielten jakaantumisesta pohjois- ja eteläryhmään on vanhentumaan päin samoin kuin ajatus siitä, että samojedikielet eroavat olennaisesti muista uralilaisista kielistä (s. 54). Sajaanin samojedikielten luokitukselta on mainittu varmana käsityksenä, että ne ovatkin lähempänä oletettua pohjoista haaraa, vaikka kysymys on vain yhdestä hypoteesistä (s. 55). On ollut jo kauan tiedossa, että Sajaanin alueella on puhuttu tasan kahta samojedikieltä, kamassia ja matoria, mutta kun tutkijoilla on ollut tapana jättää korjaamatta kielten rajauksissa tehdyt selvätkin virheet, niin näihin päiviin asti on julkaistu luetteiloita viidestä tai kuudesta kielestä; Anhavan tiedot ovat ajan tasalla paitsi että koibaali, taigi ja karagassi voidaan hyvin käsittää murteiksi eikä päällekkäisnimityksiksi (s. 55).

Indoeurooppalaisten kielten jaotuksen erikoisuutena ovat »itäbalkanilaiset» kielet (s. 90). Nimitys paljastuu Anhavan uudisluomukseksi ja sellaisena varsin tarpeettomaksi ja harhaanjohtavaksi kattonimitykseksi kahdelle indoeurooppalaiselle muinaiskielelle, Balkanin traakialle ja Vähän-Aasian fryygialle. Jälkimmäistä tosin väitetään puhutun myös nykyisessä Serbiassa, mikä oli minulle uutta. Traakian ja fryygian yhteyteen sopisi myös maininta muinaismakedoniasta, josta ei kirjassa ole tietoa, sekä illyyristä ja messaapista, jotka yhdessä muodostavat oman indoeurooppalaisten kielten haaransa, vaikka ne esiintyvät koh-

dassa »luokitukseltaan epäselviä indoeurooppalaisia kieliä» (s. 102). Samassa kohdassa mainitun (muinais)liguurin indoeurooppalaisuus ei ole varmaa, joten se kuuluisi pikemmin Euroopan ja Lähi-idän isolaatteja käsittelevään lukuun, ja pelasgista riittäisi lyhyt maininta kreikan yhteydessä, ja näin luokitukseltaan epäselville kielille ei tarvittaisi omaa osiotaan ollenkaan. Myös itaaliset kielet kuuluvat yhteen lähinnä maantieteellisin perustein, joten parempi ratkaisu olisi erottaa sekä veneetti että latinalais-faliskilaiset ja oskilais-umbrilaiset kielet omiksi luvuikseen. Muinaismakedonian lisäksi kirjasta puuttuu Pyreneiden niemimaan indoeurooppalainen muinais-kieli lusitaani (Schrijver 1998), joka on eri kieli kuin toisaalla mainittu tartessi (s. 104).

Anhava tuntee kielten luokittelua käsittelevän kirjallisuuden perinpohjaisesti, ja vain harvoin voi päälähteenä käytettyä teosta pitää oleellisesti vanhentuneena, mutta tällainen on ainakin tiibetiläis-burmalaisten kielten luokitusta käsittelevä Shafer (1974). Verkkoversiossa pohditaan muitakin luokitteluongelmia.

Oman lukunsa saaneesta 42 kielikunnasta yhdeksän ansaitsisi pienen tai isomman kysymysmerkin, nimittäin afroaasialaiset, nigeriläis-kongolaiset, niililäis-saharalaiset, khoisan-, tsuktsilais-kamtšatkalaiset, sinotiibetiläiset, thailaiset, austroaasialaiset ja australialaiset kielet. Anhava mainitseekin luokittelun hypoteettisuudesta useissa kohdin, mutta ei aina. Nigeriläis-kongolaisten kielten mainitaan jopa olevan Afrikan kiistattomin kielikunta (s. 126), vaikka niille ovat ominaisia vain muutamat typologiset yhtäläisyydet ja perusteet valankin kordofanilaisten, atlanttisten ja mandelaisten kielten liittämiselle ovat perin hartaria. Kritiikkiä tiettyjä kielisukulaisuushypoteesejä kohtaan on lisää verkkoversiossa.

Yksi Anhavan terminologian leimaa-

antavista piirteistä on isolaattien ja kielikuntien vastakkainasettelu. Vaihtoehtoinen ja minusta suositeltavampi käytäntö on, että isolaatti tarkoittaa yksinkertaisesti kielikuntaa, johon kuuluu vain yksi kieli. Omituiselta näyttää esimerkiksi se, että kaksi hurilaista kieltä saavat oman lukunsa, kun taas historiallisesti paljon merkittävämpi sumeri esiintyy vain kappaleena Euroopan ja Lähi-idän isolaattien joukossa. Tarpeetonta on siksi korostaa esimerkiksi sellaista seikkaa, että burušaski »ei olisikaan todellinen isolaatti» (s. 170), jos sen jasinin murretta pidettäisiin omana kielenään, sillä kielikuntien määrä ei siitä miksikään muutu. Sama koskee jukagiirilaisia kieliä, joita hyvällä syyllä ei tule pitää yhtenä kielenä, ja ainua (s. 172) sekä nivhiä, jonka nimeä ei tarvitse muuttaa »amurilaisiksi kieliksi», vaikka päädyttäisiin usean kielen tulkintaan (s. 171).

Siitä, että uralilaisista kielistä ennen vanhaan käytetyt nimitykset ovat edelleen hyväksyttäviä, ei seuraa, että niitä voisi tyylilikeinona käyttää sekaisin nykyisten nimitysten kanssa tai että ne ylipäänsä olisivat yhtä suositeltavia kuin nykyiset, jotka eivät sinänsä ole kansojen omakielisiä nimityksiä vaan niiden pohjalta muodostettuja ja muihin kieliin kuten suomeen lainautuneita venäjän uudissanoja. Ulkomaalaisten suomesta käyttämiä nimiä ei voi verrata venäjän vanhoihin, halventavia sivumerkityksiä sisältäneisiin nimityksiin (s. 37).

Itämerensuomalaisten kielten kantakieli tunnetaan nimellä kantasuomi, ja puhuminen myöhäiskantasuomesta kantasuomen ja varhaiskantasuomesta oletetun suomalais-saamelaisen kantakielen asemesta on pelkästään löyhää terminologiaa (s. 37–38, 44). Kantasuomen mainitun murrejaon kannattaa muistaa olevan tutkijain ajatusleikkiä (s. 38).

Salatsin liivin nimittäminen itäliiviksi ja Kuurinmaan liivin länsiliiviksi lienee An-

havan uudiskäytäntö, jota ei voi suositella, koska itä- ja länsiliivi ovat vakiintuneet tarkoittamaan Kuurinmaan liivin murreryhmiä (s. 43).

Suomeksi kannattaisi käyttää omaa nimitystä kiltinäsaame vierasperäisen »kildininsaamen» asemesta (s. 47). Keminsaamasta erillisen kainuunsaamen oletus lienee heikosti perusteltavissa; keminsaamasta on muistiinpanoja vielä 1800-luvulta (s. 47).

Komilaisten kielimuotojen nimitykset »komisyryjäni» ja »komipermjakki» perustuvat venäjän syntaksiin ja ovat monilla muilla kielillä, esimerkiksi suomeksi, älyttömiä samalla tavalla kuin jos Leningradia olisi alettu nimittää sankarikaupungin sijaan kaupunkisankariksi, joten niiden asemesta on syytä puhua varsinaiskomista (tai yksinkertaisesti komista) ja permjakista (s. 50).

Muista terminologia- ja oikeinkirjoituseikoista on puhetta verkkoversiossa, mutta mainittakoon tässä yksi kiintoisa kysymys. Karibi sinänsä ei tarkoita arawakilaiseen kielikuntaan kuuluvaa kieltä, vaikka musta- ja saarikaribi tarkoittavatkin, vaan se on karibilaisen kielikunnan nimikkokielelle tavallisempi nimitys kuin kalinja (s. 199). Karibilaisten ja arawakilaisten kielten vuorovaikutuksesta syntyneet mustalle- ja saarikaribile ominaiset sukupuolten väliset kielelliset erot olisi voinut niiden yhteydessä ottaa puheeksi (Taylor 1977).

Kirjan numero- ja levinneisyystiedot ovat kauttaaltaan huolellisesti tarkistettuja, mutta jotkin kohdat saattavat kaivata tarkennusta. Yksityiskohdat löytyvät verkkoversiosta.

Todellisia virheitä on kirjassa perin vähän eivätkä nekään lukijaa pahasti pääse harhauttamaan. Tati-nimisten kielten kohdalla on tullut pari väärinkäsitystä: juutalaisia on suuri (ei suurin) osa Kaukasian eikä suinkaan Luoteis-Iranin tatin puhujista, eivätkä Luoteis-Iranissa puhutut niin sanotut

tatilaiset murteet (harzani, karingani ja ta-kestani) kaiketi kuulu iranilaisten kielten lounais- vaan luoteishaaraan (s. 94).

Krimin niemimaalla on puhuttu myös oguz-haaraan kuuluvaa turkkia, mutta itse krimintataari kuulu kiptšak- eikä oguz-haaraan, joskaan se ei ole läheisintä sukua tataarille vaan karaiimille, kumykille ja karatšai-balkaarille (s. 142).

Monguor-kielten luettelo on virheellinen, sillä siinä ovat mukana myös kiinanperäiset synonyymit: tosiasiaassa monguor = tu, baoan = bonan ja santa = dongxiang (s. 146), joten kieliä on kuuden sijasta kolme, paitsi että luettelosta puuttuu širauiguri eli itäjuguri.

Lisäksi on aihetta seuraaviin pikkutar-kennuksiin. Pidginit ovat erikielisten ryhmien välisiä kontaktikieliä, mutta kreolit eivät (s. 7). Permjakkien piirikunta ei sijaitse Komin tasavallan etelänurkassa vaan Permin läänissä (s. 50). Tremjugan ja Tromagan ovat saman Obin sivujoen nimen variantteja (s. 52). Surgutin (ei »Surgulin») murteeseen perustuva kirjakieli on kyllä edelleen jossakin määrin käytössä (s. 52). Monegassi ei ole oksitaanin vaan liguurin murre (s. 70). Korjakki on käytössä kirjakielenä siinä missä tšuktšikin (s. 150). Pohjois- ja Keski-Amerikan kielikuntien luettelossa (s. 196) olevat algilaiset kielet tarkoittavat samaa kuin toisaalla esitellyt algonkin-kielet (s. 192).

Varsinaisia virheitä kirjassa on siis vain muutamia, mutta useista kysymyksistä voi tietysti olla montaa mieltä ja asioita voi painottaa eri tavoin. Liitän verkkoversioon luettelon ajatuksista, joita tietyt väitteet ja ilmaukset ovat minussa herättäneet.

Teknisestä puolesta voi vielä huomauttaa, että erikoismerkeissä on vähän huolimattomuutta, esimerkiksi Nielsenin ortografian¹ on korvautunut tavallisella heitto-merkillä (s. 45), Šuryškarin alkukirjaimesta puuttuu hattu (s. 52), Pāņinin nimessä

oleva pituuden merkki on venähtänyt kovin pitkäksi (s. 97) ja Loukotkan etunimestä (s. 269) puuttuvat molemmat tarkkeet, oikein on Čestmír. Uuden-Guinean jimasin kieltä on kirjassa kirjoitettu suomalais-ugrilaisen transkription mukaan, mutta sanaan on jäänyt kirjain *y*, jota suomalais-ugrilainen transkriptio ei käytä, joten sen sijaan kuuluisi arvaten *j* (s. 177); esimerkki sinänsä edustaa pikemmin aivan tavallista synteettisyyttä kuin vahvaa polysynteettisyyttä (s. 178). Venäjän translitteraatioissa on horjuntaa kirjan nimessä »Meždunarodnyje spomogatel'nye jazyki» (s. 268), sillä kahden ensimmäisen sanan loppu on samansuinen, joko kansainvälisesti »-ye» tai suomalaisittain »-yje».

Lyhyenä yhteenvetona on oikein ja reilua todeta, että *Maailman kielet ja kielikunnat* on ajankohtainen ja monikäyttöinen teos. Perustiedot on kirjattu huolellisesti, ja niiden esittäminen on onnistunut tavalla, joka pitää lukijan mielenkiinnon yllä paremmin kuin yleensä hakuteoksia selattaessa. Erityisen hauskoja ja valaisevia ovat siellä täällä esiintyvät, yleensä virkkeen mittaiset kielennäytteet analyyseineen, joten niitä olisi suonut viljellyn tiuhempaankin. Kielten tutkijoille ja harrastajille kirjasta on olevalle sekä kokonaisuutena että yksityiskohdiltaan paljon iloa. ■

TAPANI SALMINEN

Suomalais-ugrilainen laitos,
PL 25 (Franzéninkatu 13),
00014 Helsingin yliopisto
Sähköposti: *tasalmin@cc.helsinki.fi*

LÄHTEET

- HÄKKINEN, KAISA 1983: *Suomen kielen vanhimmasta sanastosta ja sen tutkimisesta*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 17. Turku.
- JOKI, AULIS J. 1966: *Maailman kielet*. Helsinki: SKS.
- SCHRIJVER, PETER 1998: Lusitanian. – Glanville Price (toim.), *Encyclopedia of the languages of Europe* s. 310–311. Oxford: Blackwell.
- SHAFER, ROBERT 1974: *Introduction to Sino-Tibetan*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- SÖDERHOLM, EIRA 1998: Kieli, murre, varieteetti vai oma kieli? Pohjoiskalotin kielet ja kielimuodot. – *Virittäjä* 102 s. 571–592.
- TAYLOR, DOUGLAS 1977: *Languages of the west indies*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.